

ДАНИЦА КОЈИЋ
(1899–1975)

Социјална и друштвена превирања почетком двадесетог века имали су велики утицај на промену положаја жене у свим сферама јавног и друштвеног живота. Процес развоја женске еманципације обухватао је: равноправност у области рада, повећање друштвене једнакости, деловање жена у привредном и јавном животу, као и изједначење са мушкарцима у праву гласа, грађанској једнакости и праву на наслеђивање.¹ Као последица модернизације друштва и нових социјалних кретања у периоду између два светска рата, дошло је до наглог пораста броја жена у интелектуалним професијама. Године 1931. било је 2000 универзитетски образованих жена² што указује на чињеницу нагле промене њиховог положаја у односу на деветнаести век, када су још увек заостајале у образовању и учешћу у јавним функцијама у односу на мушкарце. Постепена друштвена еманципација жена најизраженија у области школовања, довела је, и поред дела јавности који је сматрао да жена треба да се посвети само породици, до промене укупне свести о њеној улози у друштву.

Међу високо образованим стручњацима био је и одређени број жена архитеката, чија делатност у првој половини двадесетог века није нажалост још увек опсежније истражена. Сем проучавања градитељског опуса Јелисавете Начић,³ читава генерација њених колегиница, чија је активност сасвим евидентно

поставила темеље освајања интелектуалне равноправности у друштву, чека време када ће се њихов рад детаљније проучити, у циљу осветљавања укупних токова развоја новије српске архитектуре. Генерацији која је дала значајан допринос женској еманципацији у свим сферама друштвених делатности припада и архитекта Даница Којић.

Даница Којић рођена је 30. јула 1899. године у Београду у старој грађанској породици, као четврто дете адвоката Милана Миловановића.⁴ Основну школу и четири разреда гимназије завршила је у Београду 1914. године. Период избеглиштва од 1915–1919. године провела је једно време у Нишу, док је после окупације Србије отишла у Швајцарску, где је 1916. и 1917. године похађала гимназију на француском језику у предграђу Женева. Почетком 1918. године прешла је у Француску, где је у Српској гимназији у Болијеу код Нице наставила школовање и матурирала 1919. године.

Након завршетка Првог светског рата вратила се у земљу. Исте године уписала је Архитектонски одсек на Техничком факултету у Београду. Дипломирала је 1924. године и одмах се запослила у Архитектонском одељењу Министарства грађевина, као архитекта управник, где је радила до 1927. године.

У Архитектонском одељењу Министарства грађевина као највећем архитектонском

1. Даница Којић
Fig. 1 – Danica Kojić.

биру у земљи тога доба, Даница је прошла уобичајени пут стручног напредовања, под будним оком старијих колега: Николе Краснова, Димитрија М. Лека, Милице Крстић и других. У почетку је вршила техничке и рачунске ревизије готових пројеката других архитеката, затим је помагала старијим колегама у разradi њихових пројеката, да би касније приступила изради самосталних радова.⁵ Боравак у Министарству грађевина био је одлична могућност за Даницу да се кроз пројектантску праксу стручно усавршава, као и прилика да кроз сарадњу са старијим архитектама стекне неопходну зрелост и искуство за самостални рад.

Као самостални пројектант Даница је израдила неколико пројеката за школске зграде. Пошто је Министарство грађевина било задужено за пројектовање школа по Србији, Македонији и Црној Гори, у Архитектонском одељењу било је највише задатака ове врсте. Од фебруара 1925. до августа 1926. године Даница је израдила осам самосталних пројеката за мање школске зграде у Србији. У највећем броју случајева то су дворазредне школе где су учионице одвојене ходником од канцеларије, собе за служитеља и учитељевог стана. Скромних размера, ови објекти су били готово стандардна решења, са унутрашњим простором јасно издиференцираних намена и на-

глашеном једноставношћу средстава архитектонског изражавања у обради ентеријера и екстеријера.

По занимљивости решења посебно се издваја пројекат за основну школу у селу Орешковици из 1925. године, који је израдила заједно са будућим супругом Браниславом Којићем.⁶ Рационално искоришћен унутрашњи простор садржи две различите функције: учионице и јасно одвојен стан за учитеља.

Тежња ка поштовању духа локалне грађитељске традиције видљива је у спољашњој обради, где препознајемо мотиве народног неимарства. Четвороводни кров, широка истурена стреха, витки димњаци са декоративним капама и отворени трем са полукружним аркадама по узору на моравску кућу, су само доказ искрене намере аутора да у

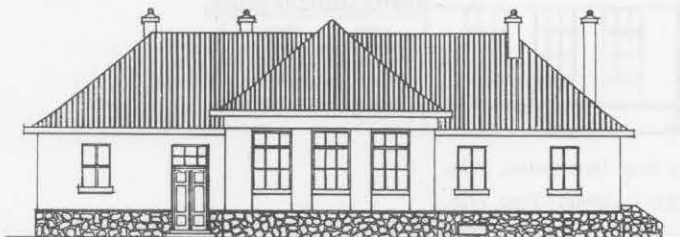
2. Д. Којић и Б. Којић, Основна школа у селу Орешковици, 1925.

Fig. 2 – D. Kojić and B. Kojić, Grammar school at Oreškovića village, 1925.

тражењу најприхватљивијих облика следе искуства прошлости. Свесни чињенице да је избор неког другог стила у овом случају био неприхватљив, примена елемената народног грађитељства на школи у Орешковици била је за њих логично решење произашло из поштовања околине и духа места где је подигнута.

Пројекат за основну школу у селу Рагодешу у Пиротском округу из 1925. године, је пример јасно дефинисаног садржаја троделне основе, са учионицом у централном делу, канцеларијом и собом за служитеља на једној, и станом за учитеља на другој страни.⁷ Једно-

ставна архитектонска концепција правих линија и мирних површина оживљена је димњацима, истуреним средишним делом и каменим соклom чинећи складну и ненаметљиву композицију скромних размера.

3. Д. Којић, Основна школа у селу Рагoдешу, 1925.
Fig. 3 – D. Kojić, Grammar school at Ragodeš village, 1925.

Дворазредна основна школа у селу Селашници, чији је пројекат настао 1926. године, такође је пример објекта са двоструким садржајем: учионице, канцеларије и стан за учитеља, који су међусобно одвојени ходником.⁸ Даница се и овде одлучила за врло једноставно решење постављеног задатка, пројектујући чисту и симетрично компоновану фасадну површину са залученим улазом у средишту композиције, који даје посебан акценат сиромашно обрађеном зидном платну. Јасне реминисценције на сеоску архитектуру као што су димњаци, четвороводни кров, дубока стреха и камени сокл, као и коришћење једноставних средстава архитектонског изра-

4. Д. Којић, Основна школа у селу Селашници, 1926.
Fig. 4 – D. Kojić, Grammar school at Seljašnica village, 1926.

жавања, само су одраз Даничиног става да је приликом избора стила у коме ће се градити сеоске школе, најсврсисходнији управо онај који се ослања на већ постојеће архитектонско наслеђе.

Пројекат за основну школу у селу Јасиковици у Крушевачком округу из 1926. године, са троделно решеном просторном концепцијом, садржи две учионице и канцеларију у централном делу и два стана са леве и десне стране.⁸ Правоугаони блок разбијен истуреним средишњим ризалитом, представља рационално решење чистих геометријских форми. Симетрично обрађено зидно платно без декорације, са правилно распоређеним прозорима и уједначеним ритмом зида и отвора, чини складну композицију једноставних облика и линија.

У анализи пројеката које је Даница израдила у Министарству грађевина, остаје неразјашњено питање, у коликој мери је самосталним пројектантима на изради оваквих врста објеката била остављена слобода у избору решења постављеног задатка, а у коликој мери је њихов рад био резултат унапред утврђених правила и прописа.

Још почетком двадесетог века, архитекта Бранко Таназевић је размишљао о грађењу сеоских школа чији изглед, по њему, не сме да буде у академском стилу, већ треба да садржи елементе народног неимарства.¹⁰ „Оне треба да су исто тако просте по спољашњости, као и остале зграде у селу, да према својим наменама задовоље све потребе и да одговарају по спољашњости околини и месту где су подигнуте.“¹¹ Указујући на учесталу појаву да ове грађевине подижу мајстори који често не разумеју и погрешно израђују нове облике, он се залагао за то да планове пројектују стручњаци. Важност изградње сеоских школа, по Таназевићу, иде толико далеко да утиче на васпитање сеоске омладине која не сме „да напушта оно што је вековима задржано и да чува све оно што је народ створио.“¹²

Документација сачувана у Архиву Југославије сведочи о томе да су се у трећој деценији

5. Д. Којић, Основна школа у селу Јасиковици, 1926.

Fig. 5 – D. Kojić, Grammar school at Jasikovica village, 1926.

двадесетог века прилике знатно измениле, те да су израде пројеката за основне школе све више повераване стручњацима. Пошто је Министарство грађевина у том периоду било задужено за израду планова основних школа, вероватно је постојао закон о подизању школа у оквиру кога су била прописана правила о грађењу оваквих врста објеката, чије је решење морало бити прилагођено њиховој специфичној намени. С обзиром на чињеницу да питање постојања стандарда о подизању школских зграда прилагођених савременим потребама још увек остаје отворено, није могуће дати одговор на питање, да ли су стил и просторно обликовање били унапред утврђени у грађењу сеоских школа. Тек ће детаљнија истраживања целокупног деловања Министарства грађевина, разјаснити и дилему да ли су Даничини пројекти инспирисани старим градитељством били њен стварни избор или пуко поштовање прописа.

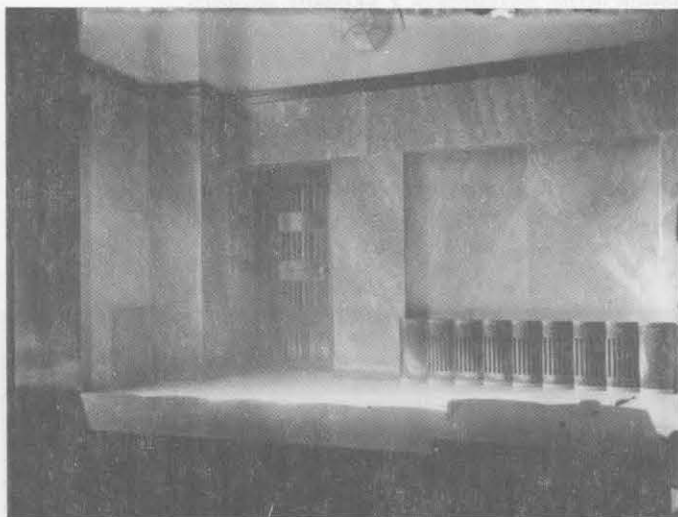
Стекавши знање и искуство у пројектантском раду, Даница је априла 1928. године положила државни испит и добила звање самосталног архитекта пројектанта. У Министарству грађевина упознала је архитекту Бранислава Којића за кога се удала 1926. године. После напуштања Министарства, рад Данице био је тесно везан за пројектантску и стручну делатност супруга Бранислава, са којим је сарађивала дуги низ година.¹³

У педесетогодишњем заједничком раду, активност Данице Којић се мењала у зависно-

сти од личних склоности супружника, тако да се њена улога у различитим периодима може поделити у четири фазе.¹⁴ Године 1928. супружници су отворили приватни архитектонски биро у Добрачиној улици 15, чија ће веома плодна делатност различитог интензитета трајати све до 1941. године. По Којићевим подацима, првих пет година он и Даница су заједнички израђивали пројекте, потписујући их заједно.

Улогу Данице Којић у пројектантској делатности у оквиру њихове канцеларије овлашћеног архитекта врло је тешко разлучити, нарочито у првим годинама рада, првенствено због недостатка конкретних података. Пошто је Бранислав био доста заузет обавезама на факултету, он је у пројектантском бироу водио спољне послове надзора на градилиштима, док је Даница водила унутрашњи рад канцеларије и разрађивала пројекте, предмере и предрачуна.¹⁵ Касније, у току заједничког рада, дошло је полако до диференцијације и осамостаљивања њихове улоге у појединим областима. Наиме, за разлику од Бранислава који је преузео важнију улогу у решавању функционалних и конструктивних проблема, Даница је, као добар цртач и као неко ко је имао посебан осећај за усклађивање боја, показала већу склоност ка уређењу ентеријера, израдивши у периоду од 1927–1938. године занимљиве пројекте за унутрашње уређење јавних и стамбених објеката.

Као самостални аутор ентеријера Даница се први пут окушала у осмишљавању унутрашњег простора Уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“ на Малом Калемегдану око 1927. године. Пошто је ентеријер Павиљона потпуно измењен током 1975. године, о његовом изгледу можемо судити само по опису савременика и фотографији улазног хола.

6. Д. Којић, Ентеријер Уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“, око 1927.

Fig. 6 – D. Kojić, Interior of Artists Pavilion „Cvijeta Zuzorić“ about 1927.

Изложбени простор у коме је омогућена адекватна презентација уметничких дела, био је уређен са доста креативности, где је подједнака пажња посвећена обради детаља и целине. По сведочењу савременика, плафон вестибила био је украшен фреском Живорада Настасијевића са алегориским композицијама разних грана уметности, док је Васа Поморишац приказао „Уметност“ у витражу главног улаза.¹⁶ Сачувана фотографија улазног хола показује да је у обради ентеријера у односу на фасаду, Павиљон био ближи модерној архитектури. У једноставно обрађеном улазном делу равних линија нема елемената академског стила, сем зидова обложених ка-

меном, који донекле доприносе раскошности простора. Металне маске, решеткаста врата и зидна лампа, сведоче о тежњи аутора ка поједностављивању у обради унутрашње декорације и стварању дискретних детаља који неће својом наметљивошћу „угрожавати“ изложене експонате.

Септембра 1927. године, Даница је у току изградње њихове куће у Задарској 6, израдила измене плана које су се састојале у смањењу површине подрума и претварању атељеа на другом спрату у стан.¹⁷

7. Д. Којић, Ентеријер сопствене куће у Задарској 6, око 1927.

Fig. 7 – D. Kojić, Interior of her own house in Zadarska Street 6, about 1927.

Преузевши уређење ентеријера сопственог стана на првом спрату, Даница је са изузетним задовољством и пажњом, имајући потпуну слободу у избору решења, спроводила своју замисао. У обликовању простора посебно треба истаћи њену тесну и успешну сарадњу са познатим занатлијама, којима је, по Којићу „такође било драго да учествују на нестандартном стварању“.¹⁸

Примена савремених материјала у које је уткана топлина ручне израде, као и једноставан и функционалан намештај без претераних

украса, доприносе да читав простор одише изузетном удобношћу. Пажљивим осмишљавањем сваког детаља уклопљеног у целину и зналачким одабирањем предмета, Даница је успела да створи интиман амбијент наглашене елеганције и тоpline. Чистота стила једноставних линија је очигледно била одраз јасне функционалности модерног дизајна, који је полако освајао ове просторе, као логична последица нових струјања у нашој међуратној архитектури.

Ентеријер њиховог стана у Задарској улици је очигледан и врло успешан пример у коме се сем зналачке руке стручњака, интензивно осећа и печат који једном унутрашњем простору даје онај ко у њему станује. Даница је пажљивим и креативним осмишљавањем удахнула у њихов животни простор не само свој дух, већ и дух времена у коме је стварала.

Током 1927. године, Даница Којић је радила и на уређењу ентеријера виле Едварда и Данице Замбони у Добрачиној 39. Као што је од настанка првог станишта доминирало огњиште, па преко пећи и камина који су преузели улогу „тежишта“ просторија у Енглеској и другим земљама Европе, у великом

8. Д. Којић, Ентеријер виле Едварда и Данице Замбони у Добрачиној 39. око 1927.

Fig. 8 – D. Kojić, Interior of villa of Edvard and Danica Zamboni in Dobračina Street 39, about 1927.

холу виле породице Замбони централно место је такође дато рустично обрађеном камину озидааном опеком. Раскошни лустер у облику полијелеја украшен флоралним и животињским мотивима, дрвена гредна конструкција на таваници и дрвено степениште са једноставном оградом, доказ су умешности аутора у комбиновању различитих стилова у унутрашњој декорацији, као и вештом спајању различитих материјала у складну целину.

Ентеријер виле Николе Ђорђевића у Темишварској 18 настао око 1929/1930. године, раскошношћу обраде и богатом збирком уметничких дела, представља једним делом одраз друштвеног положаја власника који је сасвим сигурно утицао на његов коначан изглед. Посебну пажњу привлаче дрвена зидна оплата

9. Д. Којић, Ентеријер виле Николе Ђорђевића у Темишварској 18, око 1929/1930.

Fig. 9 – D. Kojić Interior of villa of Nikola Đorđević in Temišvarska Street 18, about 1929/1930.

архитектуралног облика, украшена дуборезом са флоралним мотивима и врата издељена на једноставна поља, где је аутор показао пуно мајсторство у обликовању и осећај за лепоту дрвета које је обрађено искусном руком занатлија. Раскошно обликован унутрашњи про-

стор, чини заједно са пажљиво одабраним намештајем и уметничким предметима, складно јединство и логичну целину амбијента који одише елеганцијом и изузетном префињеношћу у осмишљавању сваког детаља.

Током 1930. године Даница се појављује заједно са Браниславом Којићем као аутор два врло значајна пројекта. Септембра 1930. године расписан је конкурс за урбанистичко и архитектонско уређење Трга ослобођења у Скопљу, са захтевом да стил објекта на тргу „буде у хармонији са већ изабраним стилем за Банску палату“.¹⁹ По Којићевим сећањима, Даница је израдила пројекат у стилу Банске палате, поштујући у потпуности захтеве наручилаца, док је његово идејно решење било инспирисано балканском архитектуром. Оба рада су добила највише награде, међутим, када је жири установио ко су аутори, другу награду је припојио првој, прогласивши је њеном варијантом.²⁰ За разлику од Којићевих сведочења, у штампи се оба решења наводе као заједнички рад, уз образложење да је пројекат у духу Банске палате само варијанта главног решења.²¹

Сами аутори се нису сложили са таквом одлуком, јер, по Којићу, она је представљала кршење основног права самосталности стручњака. Пошто су фотографије пројекта сачуване само у фрагментима, и пошто је једини доказ о овој анегдоти сећање аутора, тешко је разграничити њихов појединачни и конкретан допринос у урбанистичком и стилском решењу постављеног задатка.²²

На конкурс за подизање Студентског дома краља Петра I Великог Ослободиоца у Скопљу, расписаном 1930. године, прва награда је припала раду под шифром „Скопје“, који су пројектовали Даница и Бранислав Којић.²³ Студентски дом је један од првих и најбољих примера јавног објекта инспирисаног народним неимарством у целокупном Којићевом градитељском опусу, где је аутор с једне стране тражио узор у најбољим решењима старе варошке куће, док је с друге, тежио да успостави везу са градитељском традицијом.²⁴ Као и у случају Трга ослобођења, и овде је немо-

гуће, због недостатка конкретних извора, разлучити рад Данице и Бранислава, чија ће сарадња у области заједничке израде пројеката, за разлику од осталих поља деловања, остати заувек неразјашњена.

По занимљивости и свежини решења посебно се издваја ентеријер за вилу инжењера Михајла Којића у Улици Жанке Стокић 36, настао око 1933. године. Пажљиво осмишљен унутрашњи простор, обликован јасно одређеном концепцијом у модерном духу, у пуној је хармонији са спољашњом архитектуром грађевине. Чистота стила, једноставне и равне линије намештаја наглашене утилитарности, затим пажљиво укомпоновани и обрађени детаљи, као што су гредне таванице, светлећа тела и степениште, сведоче о ауторовом истанчаном укусу и тежњи да створи удобан и пријатан амбијент за становање.

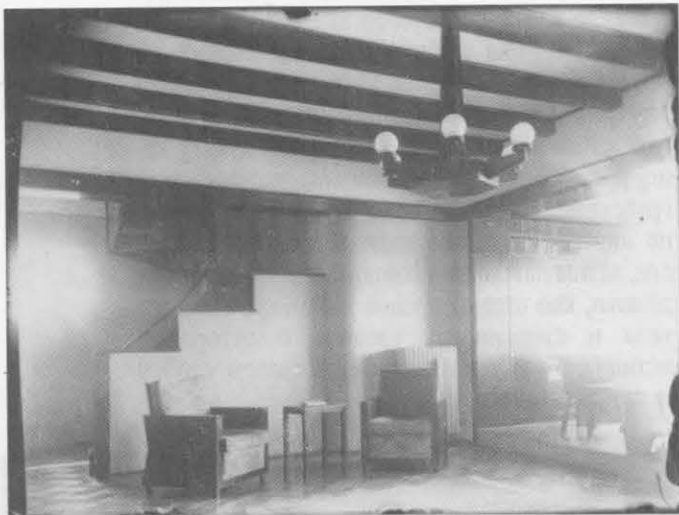

10. Д. Којић, Ентеријер виле инж. Михајла Којића у Улици Жанке Стокић 36, око 1933.

Fig. 10 – D. Kojić, Interior of villa of Eng Mihajlo Kojić in Žanka Stokić Street 36, around 1933.

О ентеријеру стана на првом спрату у стамбеној згради Јелене Којић у Улици Ђуре Салаја 17 из 1937. године, који данас постоји у потпуно измењеном стању, можемо судити само на основу сачуване фотографије при-

ступног хола. Централно место у једноставно решеној композицији унутрашњег простора, заузима камин фланкиран пиластрима украшеним флоралним мотивима и уобичаје-

11. Д. Којић, Ентеријер виле инж. Михајла Којића у Улици Жанке Стокић 36, око 1933.

Fig. 11 – D. Kojić, Interior of villa of Eng Mihajlo Kojić in Žanka Stokić Street 36, around 1933.

ном плочом на којој су се држали разни предмети. Посебна пажња била је посвећена обради врата и прозора, међу којима се нарочито издвајају касетирана дрвена врата са розетама, као и обради таваница које су биле украшене штуко декорацијом или дрвеним гредама. Богати и у исто време поједностављени облици унутрашње декорације, заједно са намештајем чистих линија, сасвим су логичан след обраде фасаде стамбене зграде у Улици Ђуре Салаја, чије се прочишћено решење у академском духу одваја од крутих правила пројектовања.

У изради ентеријера, као главној самосталној пројектантској делатности, Даница Којић је у потпуности исказала свој креативни дух и допринела стварању једне нове климе у односу на уобичавање унутрашњег простора. Наиме, она је својим радом увела један нови тренд у нашу средину између два светска

рата, да се ентеријер уређује плански руком стручњака који су обликовању приступали са одређеном концепцијом. Иако рађени у различитим стилевима, њени пројекти носе опште карактеристике просторног израза, где на први поглед препознајемо тежњу аутора да сваком проблему приступа са пуно озбиљности и аналитичности, трудећи се да постигне јединство замисли и стила. С обзиром на чињеницу да скоро ни један ентеријер данас не постоји у изворном облику, пошто је промена власника променила и њихов изглед, потребно је нагласити да су наше анализе засноване само на сачуваним фотографијама.

У решењу конкретнег проблема Даница је увек стил унутрашње архитектуре прилагођавала стилу и основним концепцијама пројекта екстеријера, пратећи у потпуности идејну замисао супруга, кроз заступање схватања архитектуре као јединства ентеријера и екстеријера. Обликујући простор са унапред утврђеном концепцијом, она је складним уклапањем унутрашњих архитектонских елемената и мобилијара и значајним одабирањем предмета, удахнула дух отмености и елеганције који доминира у сваком њеном пројекту.

Тежња ка хуманизацији простора и склоност ка једноставности, доприносе једном општем утиску о посебној атмосфери присутној у њеним ентеријерима, где је све дискретно, ненаметљиво и складно, без сувишних украса. Даничин истанчан осечај за склад, меру и детаљ приликом избора материјала и његове обраде, и стално присутна тежња да ради у складу са наменом простора, омогућили су јој да створи ентеријере који својом удобношћу доказују да су израђени по мери њихових корисника. Чак и у случајевима када доминира једноставност линија, боја и облика, интимност и топлина простора је стално присутна, о чему можда најбоље сведочи њихова кућа у Задарској улици 6, чији је ентеријер Даница уредила са пуно љубави и пажње.

Прецизну дефиницију њеног односа према ентеријеру дао је Бранислав Којић у биографији: „Када је имала апсолутну слободу

Даница је увек тежила да јој интеријер има функционалан карактер, односно да се не субјектује ни у чему са наменом простора.²⁵

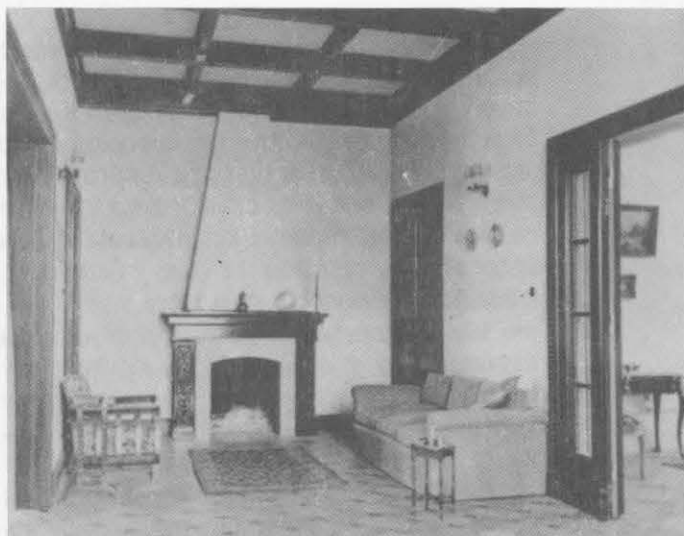
Користећи различите материјале, Даница је у обликовању простора показивала посебну склоност ка дрвету, имајући изванредан осећај за његову лепоту и топлину. Свесна чињенице да се добра замисао не може остварити без искусног извођача, приликом уређења ентеријера стално је сарађивала са занатлијама чији је рад изузетно ценила. Залажући се кроз своју делатност за уметничко занатство, она је управо захваљујући заједничком раду са занатлијама, неговала у ентеријеру топлину ручне израде и изванредно мајсторство у обради намештаја и архитектонских детаља.

Пошто није сачувана документација о Даничином односу према наручиоцима, није могуће са сигурношћу дефинисати у коликој мери су њени ентеријери били одраз сарадње са будућим корисницима, или само одраз ауторових замисли, као резултат једне шире условљености унутрашње декорације са друштвеним, економским и социјалним схватањима времена у коме су настала.

У периоду између два светска рата унутрашња архитектура и декоративна уметност нису биле предмет већег интересовања наших стручњака. Запаженије текстове из ове области објавили су крајем четврте деценије двадесетог века архитекти Иван Здравковић и Бранислав Маринковић у Уметничком прегледу.²⁶

Као позитивну тенденцију И. Здравковић истиче чињеницу да је у Београду било у последње време све више станова намештених у модерном стилу, и да је унутрашња архитектура код нас достигла висок ниво, због тога што је одговарала духу времена и савременим животним потребама.²⁷ Залажући се за нове тенденције у уређењу ентеријера, Здравковић закључује: „С обзиром на друштвену структуру београдског становништва и његове финансијске прилике, модерна унутрашња архитектура ће, више него иједна ранија, учинити да Београђани дођу до лепих станова“.²⁸

У чланку Б. Маринковића о примењеној уметности, посебно треба истаћи онај део где аутор као главни проблем у унутрашњем уређењу, наводи учесталу појаву да је ентеријер у нашој средини најчешће био производ нестручних лица, који су без унапред смишљене концепције, по угледу на различите изворе, стварали нескладне просторе са „немогућим комбинацијама различитих стилова“.²⁹

12. Д. Којић, Ентеријер стамбене зграде Јелене Којић у Улици Ђуре Салаја 17, око 1937.

Fig. 12 – D. Kojić, Interior of residential building of Jelena Kojić in Đure Salaja Street 17, around 1937.

Након анализа конкретних примера и сагледавања општих тенденција, намеће се закључак да ће у историји развоја уређења ентеријера у периоду између два светска рата, коју тек треба истражити, Даница Којић, сасвим сигурно, заузети значајно место, као стручњак који се својим радом у тој области залагао за планско обликовање простора уз пуну сарадњу занатлија, чија је делатност у том периоду била веома цењена.

Почетком Другог светског рата кад је Којић био мобилисан, пројектантски биро је радио неко време под надзором Данице. По Којићевим сећањима, иако је често послом до-

лазио у Београд, дуго одсуство му је сметало, првенствено због тога што је од стране Тумристичког одсека био ангажован да изради идејне скице неколико хотела и домова за изложбу на Сајму 1941. године.³⁰ Касније су посао, под вођством супруге Данице, преузели сарадници Александар Ђорђевић и Борис Чипановић. Након веома кратког периода рада за време окупације који се састојао углавном од ситних послова, пројектантски биро је затворен.

После Другог светског рата, када су обоје престали да се баве пројектовањем, улога Данице у стваралачком опусу Бранислава Којића била је усмерена у потпуно новом правцу. Као активни учесник у научноистраживачком раду свог супруга, она је од самог почетка заједно са њим вршила теренска истраживања и била врло значајан сарадник не само у бележењу, снимању и прикупљању података, већ је својим запажањима знатно доприносила његовом научном раду у целини. Истражујући стару градску и сеоску архитектуру на терену и у архивима, заједно су пропутовали многе крајеве у нашој земљи и иностранству.

Даница је такође била први рецензент и критичар Којићевих научних публикација нарочито оних које су се односиле на сеоску архитектуру, чије је проблеме познавала захваљујући дугогодишњим теренским истраживањима. Поред заједничког рада у струци, који је несумњиво оставио дубок траг у Којићевој професионалној каријери, Даница је била и његов чврст морални ослонац у свим тешким ситуацијама, што само потврђује оправданост Којићеве тежње да у свакој прилици истакне њен значај и пожртвованост, и своју дубоку захвалност за сарадњу која је трајала пуних педесет година. „Њена изванредна интелигенција и оштар критички дух utkани су у многе моје радове и њеној сарадњи дугујем много и за мој лични успех“.³¹

Разноврсна стручна делатност Данице Којић, праћена огромном радном енергијом, обухватала је и врло активан друштвени ангажман, везан првенствено за популаризацију уметности и афирмацију архитектонске стру-

ке у целини. У периоду између два светска рата била је члан Клуба архитеката Секција Београд Удружења југословенских инжењера и архитеката, активан члан Удружења за помагање ликовних уметности „Цвијета Зузорић“, затим је 1930. године заједно са супругом учествовала на два конкурса, исте године је излагала са групом „Зограф“ у Осијеку, док је 1938. године учествовала на изложби жена уметница Мале Антанте, итд.

Сагледавањем целокупног Даничиног рада, сасвим логично се намеће закључак о неодвојивости, а уједно и подједнакој важности, како њеног самосталног деловања, тако и њене дугогодишње сарадње са Браниславом Којићем. Рад супружника заснован на међусобном уважавању, разумевању и креативној сарадњи, у оквиру кога је Даница сасвим сигурно доста доприносила својим интелектуалним способностима и стручним знањем, може се дефинисати као узајамно допуњавање и утицај две јаке личности, које је резултирало врло плодним делом у области градитељства и науке.

У пројектантском опусу Даница је прошла кроз различите области, од Министарства грађевина где је пројектовала јавне објекте, затим израде конкурсних радова заједно са супругом, до обликовања ентеријера који су у већини случајева били везани за стамбене зграде. Оно што обједињује сва та различита поља деловања су чист архитектонски језик, без сувишних украса, једноставност облика и јасноћа у начину компоновања, као и склад између детаља и целине. Под утицајем модерне архитектуре, у њеном раду се осећа тежња ка поједностављивању решења, што само доказује Даничину свестраност и спремност да прихвати, разуме и правилно интерпретира новија струјања у српској међуратној архитектури. Склоност ка новим тенденцијама није била само одраз утицаја супруга Бранислава Којића, као једног од најзначајнијих поборника модерног стила у српској архитектури између два светска рата, већ и одраз њене личности отворене према променама и спремне за нове изазове.

Доприносећи својим друштвеним и стручним деловањем еманципацији жена и

новом односу шире и стручне јавности, како према архитектури у целини, тако и према уређењу ентеријера, Даница је сасвим сигурно дала значајан прилог промени многих устаљених правила у београдској средини између два светска рата. Покушавајући да дефинише њено целокупно дело, Којић у биографији пише: „Као припадница генерације жена у Србији које су извојевале успех равноправног учешћа у друштвеном јавном животу и стваралаштву, она је потпуно одговорила задацима који су произишавали из такве улоге.“³²

Ма како њен рад и допринос домаћем грађитељству на први поглед изгледају мање значајни у односу на деловање најзнаменитијих архитеката прве половине двадесетог века, рад Данице Којић спада у ред оних многобројних стручњака који су из сенке својом искреном преданошћу послу, утрли пут значајним променама на друштвеном и стручном плану. Управо из тих разлога свако истраживање и вредновање њиховог деловања представља основу за потпуније сагледавање новије српске архитектуре.

РАДОВИ ДАНИЦЕ КОЈИЋ

1. Пројекат за основну школу у селу Изатовцима, фебруар 1925. година.
2. Пројекат за основну школу у селу Лесковцу – округ Тимочки, мај 1925. година.
3. Пројекат за основну школу у селу Великом Крчиру – округ Нишки, јул 1925. година.
4. Пројекат за основну школу у селу Орешковици, јул 1925. година, заједно са Браниславом Којићем.
5. Пројекат за основну школу у селу Рагодешу, срез Нишавски – округ Пиротски, новембар 1925. година.
6. Пројекат за учитељев стан у селу Рајковићу, април 1926. година.
7. Пројекат за основну школу у селу Сељашници, срез Милешевски – округ Пријеполски, мај 1926. година.
8. Пројекат за основну школу у селу Јасиковици, срез Трстенички – округ Крушевачки, август 1926. година.
9. Ентеријер Уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“ на Малом Калемегдану, око 1927. године.
10. Измене плана и ентеријер сопствене куће у Заларској 6, око 1927. године.

11. Ентеријер виле Едварда и Данице Замбони у Добриној 39, око 1927. године.
12. Ентеријер виле Николе Ђорђевића у Темишварској 18, око 1929/1930. године.
13. Конкурсни пројекат за урбанистичко и архитектонско решење Трга ослобођења у Скопљу, 1930. година, заједно са Браниславом Којићем.
14. Пројекат за Студентски дом краља Петра I Великог Ослободиоца у Скопљу, 1930. година, заједно са Браниславом Којићем.
15. Ентеријер куће Светислава Мародића у Улирској 3, око 1932. године.
16. Ентеријер стамбене зграде Александра Обрадовића у Мачванској 28, око 1932. године.
17. Ентеријер виле инжењера Михајла Којића у Улици Жанке Стокић 36, око 1933. године.
18. Ентеријер стамбене зграде Јелене Којић у Улици Ђуре Салаја 17, око 1937. године.
19. Ентеријер хотела Москва, око 1938. године, заједно са Браниславом Којићем.

НАПОМЕНЕ

¹ Детаљније о положају жене у Београду између два светска рата в.: П. Ј. Марковић, Београд и Европа 1918–1941, Београд 1992.

² Исто, 55.

³ О Јелисавети Начић в.: Д. Ђ. Замоло, Градитељи Београда 1815–1914, Београд 1981, 70–72; О. Ножинић, Јелисавета Начић-прва жена архитекте у Србији, Зборник за ликовне уметности Матице српске 19, Нови Сад 1983, 275–293; видети и: Д. Ђ. Замоло, Грађа за проучавање дела жена архитеката са Београдског универзитета генерације 1896–1940. године, ПИЛУС записи

5, Београд 1996 (приредио за постхумно објављивање А. Кадијевић).

⁴ Детаљну Даничину биографију саставио је њен сурруг архитекте Бранислав Којић у оквиру животописа који се чува у Српској Академији наука и уметности. Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић, Београд 1976, Архив САНУ, историјска збирка бр. 14380; Споменица професора архитекте Бранислава Ђ. Којића, Зборник радова Архитектонског факултета, Београд 1976, 38–39; Д. Ђ. Замоло, Грађа... 40–42.

⁵ Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић..., 17–20

⁶ Планови су сачувани у Архиву Југославије, у фонду Министарства грађевина Краљевине Југославије, збирка планова, план бр. 177.

⁷ Планови су сачувани у Архиву Југославије, у фонду Министарства грађевина Краљевине Југославије, збирка планова, план бр. 86.

⁸ Планови су сачувани у Архиву Југославије, у фонду Министарства грађевина Краљевине Југославије, збирка планова, план бр. 115.

⁹ Планови су сачувани у Архиву Југославије, у фонду Министарства грађевина Краљевине Југославије збирка планова, план бр. 116.

¹⁰ Б. Таназевић, Нешто о грађењу сеоских школа, Српски технички лист, Београд 1908, 2-4.

¹¹ Исто, 3.

¹² Исто, 3.

¹³ О животу и делу Бранислава Којића в.: Животопис академика Бранислава Којића Београд 1975, Архив САНУ историјска збирка бр. 14380; Споменница професора архитекте Бранислава Ђ. Којића, Зборник радова Архитектонског факултета, Београд 1977; З. Петровић, Професор архитекта Бранислав Ђ. Којић, Урбанизам Београд 57, Београд 1980, 45-57; З. Маневић, Бранислав Којић, Изградња 10, Београд 1980, 39-46; З. Маневић, Бранислав Којић, Велика награда архитектуре Београд 1986; Д. Радовановић, Бранислав Којић (1899-1987), Момент 15, Београд 1989, 114-118; С. Тошева, Живот и дело архитекте Бранислава Којића, магистарски рад на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду 1995.

¹⁴ Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић..., 20-23.

¹⁵ Исто, 21.

¹⁶ М. Милојевић, Данас се отвара уметнички павиљон, Политика 23. 12. 1928, 10; М. Кашанин, Јесења изложба београдских сликара, вајара и архитектата, Летопис Матице српске 319, Нови Сад 1928, 18; З. Кулунџић, Сликари Живорад Настасијевић, Београдске општинске новине, Београд 1941, 34.

¹⁷ Планови су сачувани у Историјском архиву града Београда FXVI-55-1926.

¹⁸ Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић..., 26. „На пример Даница је желела да има трепезаријски сто округлог облика за шест особа али тако конструисан да се може трансформисати у сто за дванаест особа такође округлог облика. После дужег тражења Даница је, са сто-

ларом Стеваном Љубинковићем, нашла лако решење за горњи задатак“.

¹⁹ Б. Којић, Друштвени услови развоја архитектонске струке у Београду 1920-1940. године, Београд 1979, 206.

²⁰ Исто, 206-207.

²¹ Аноним, Ново Скопље, Политика 17. 12. 1930, 5.

²² Детаљније о томе в.: Б. Максимовић, Резултати конкурса за урбанистичко решење Трга ослобођења у Скопљу, Савремена општина 11-12, Београд 1930, 905-912; С. Тошева, Живот и дело архитекте..., 40-41.

²³ М. Б. Подизање студентског дома у Скопљу, Време 29. 6. 1930, 6. У оквиру биографије Данице Којић сачувана је и копија оригиналног документа о полагању темеља дома 1931. године, где се као аутори наводе Даница и Бранислав Којић.

²⁴ Детаљније о томе в.: С. Тошева, Живот и дело архитекте..., 41-43.

²⁵ Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић..., 22.

²⁶ И. Здравковић, Савремени ентеријер у Београду, Уметнички преглед 4, Београд 1938, 122-123; Б. Маринковић, О нашој примењеној уметности, Уметнички преглед 12, Београд 1938, 380-382; О обради ентеријера арх. Данице Којић у послератној периодици видети прилоге: Д. Ђ. Замоло, Грађа за проучавање дела жена архитектата... 40-42; А. Кадиевић, О грађи за проучавање дела жена архитектата са Београдског Универзитета од 1896. до 1940. године др Дивне Ђурић - Замоло, ПИНУС записи 5, Београд 1996, 82.

²⁷ И. Здравковић, Савремени ентеријер..., 122.

²⁸ Исто, 123.

²⁹ Б. Маринковић, О нашој примењеној..., 380.

³⁰ Б. Којић, Сећања из другог светског рата од 4. марта до 21. маја 1941. године, Београд 1980, Архив САНУ, историјска збирка бр. 1453, 9.

³¹ Д. Адамовић, Архитекта је повереник друштва, Политика 29. 5. 1977, 17; Радио Београд други програм, 18. 9. 1977. Разговор са Браниславом Којићем (реприза), разговор водио Милош Јевтић, уредник другог програма Радио Београда, 21. Текст разговора пренет са фонограма, чува се у документацији архитекте Зорана Маневића, коме се овом приликом захваљујем што ми је уступио на увид ово значајно сведочење аутора.

³² Б. Којић, Биографија Данице Б. Којић..., 30.

DANICA KOJIĆ (1899 – 1975)

Snežana Toševa

To the generation of highly educated scholars who, by their creative work, gave a significant contribution to the emancipation of women in all the spheres of social activities belong also Arch Danica Kojić (1899-1975).

Viewing the whole work of Danica Kojić, it is logical to infer that there is inseparability, but at the same time importance between her autonomous acting and her long lasting cooperation with Bra-

nislav Kojić. The work of the wedded pair, based on mutual estimation, understanding and creative collaboration, within which Danica Kojić certainly contributed to a large degree by her intellectual capability and expert knowledge, can be defined as mutual supplementing and influence of two strong personalities which greatly resulted in the work of building and architectural science.

As to her work of projecting Danica Kojić passed through various fields of building activity, from the Ministry of Civil Engineering, where she made projects for public buildings, prepared material from competition together with her husband, up to the forming of interiors, which were most frequently linked with residential buildings. The fact that links these various spheres of action is her clear architectural language without insufficient decorations, the simplicity of forms and clarity in the way of composition, as well as the harmony between details and the whole. Influenced by modern architecture her work reveals the trend in simplifying settings, which proves Danica Kojić's mansidedness and readiness to accept, understand and to correctly interpret newer movements in Serbian interwar architecture. Her aptness toward new tendencies was not only the influence of her husband Branislav Kojić, as one of the most important supporters of modern style in Serbian architecture between two world wars, but also her personality open towards changes and readiness to accept new challenges. By her social and professional activity in supporting the emancipation of

women and new relationship of the broader and professional public, both regarding architecture as a whole, and arranging interiors, Danica Kojić certainly gave an important contribution to the changes of many settled regulations in Belgrade society between two world wars. Trying to define her entire work, Kojić writes in the biography: »As an adherent to the generation of women in Serbia who won success of equal participation in social public life and creative work, she fully responded to the tasks imposed by this role.«

Although her work and contribution to our architecture may at first sight seem less important in respect of the activity of most prominent architects of the first half of the twentieth century, the work of Danica Kojić belongs to the range of those many experts who, from the shadow, but by their sincere devotion to their work – paved the way to significant changes in social and professional plan. Of these very reasons every study and evaluation of their activity represent the basis for a complete viewing of recent Serbian architecture.